

BERTALAN PÉTER*–PINTÉR ATTILA:**

A transznacionalizmustól a globalizációig.

A közép-kelet-európai kisépek dilemmái a történelmi tanulságok alapján

From Transnationalism to Globalisation

The dilemmas of Central- and Eastern European small nations on the grounds of historical lessons

Abstract

Hungary is searching for its place not only within the European Union but also within a globalising world as well as within its smaller region, in Central- and Eastern Europe. It is not easy to find the right direction under complicated international circumstances. The press is keeping a close eye on our foreign political steps. OMV's the Austrian oil and gas company's struggle for MOL plays an important part in this. Hungary's energy supply could be improved by buying natural gas through gas pipelines starting from one of Croatia's Adriatic ports from the gas transported by liquefied natural gas tankers. This would make Hungary partly independent from Russian transports. In addition, developing traffic infrastructure could also tighten our economic relationships with Croatia, and indirectly with the whole Mediterranean region.

Hazánk nemcsak az Európai Unióban, hanem a globalizálódó világban és szűkebb régiójában Közép-Kelet-Európában is keresi a maga helyét. A bonyolult nemzetközi viszonyok között megtalálni a helyes irányt nehéz. A sajtó feszült figyelemmel követi hazánk külpolitikai lépéseit. Ebben fontos szerepet játszik az osztrák olajipari vállalat harca a MOL-ért. Hazánk energiaellátásán javíthat, ha Horvátország egyik adriai kikötőjéből induló gázvezetéken tartályhajókon szállított cseppfolyósított gázból továbbítanak földgázt. Ezzel részben függetlenné válnánk az orosz szállításoktól. A közlekedési infrastruktúra fejlesztése is szorosabbra fűzhetné Horvátországgal, közvetve a Balkán és a mediterrán térséggel gazdasági kapcsolatainkat.

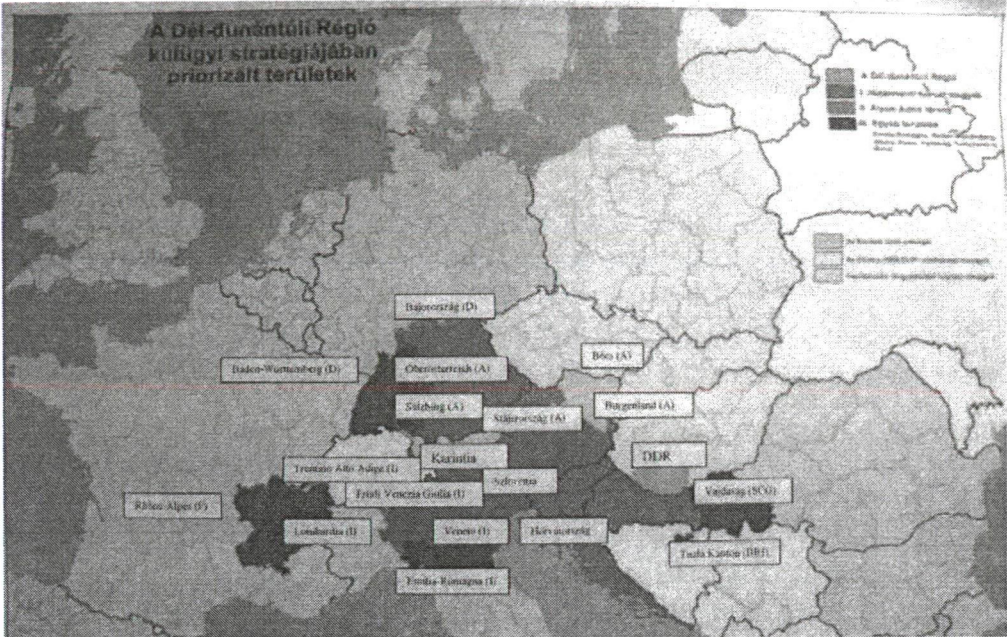
A messze mutató elképzeléseket a külföldi kormányok is méltányolták – USA – a média tájékoztatása szerint. Ezek a lépések nemcsak lokális, hanem globális, transznacionális érdekeket is szolgálnak.

A magyar diplomácia a XX. században nem mozgott ilyen tág dimenziók között. A miniszterelnök és a külügyminiszter közép-ázsiai utazásai és tárgyalásai az USA diplomáciai elismerését váltották ki, ami egy olyan kis ország esetében, mint Magyarország, szokatlan lépésnek számítanak. Ahhoz, hogy megértsük a magyar külpolitika akciórádiuszának ilyen hirtelen növekedését, a történelmi analógia – a múlt és a jelen lehetőségeinek, összefüggéseinek összehasonlításához – eszközehez, valamint a globalizációval járó transznacionális kapcsolatok elemzéséhez kell folyamodnunk.

A magyar külpolitika törekvéseinek irányát, tendenciáit szemléletesen mutatja a Dél-dunántúli Régió (DDR) külügyi stratégiájában priorizált területeket szemléltető térkép:

* Dr. habil. Egyetemi docens, PhD – Kaposvári Egyetem

** Főiskolai adjunktus – Kaposvári Egyetem

1. térkép. Forrás: A Dél-dunántúli Régió külkapcsolatának stratégiája Pécs, 2004. febr. 3.

A térkép azt bizonyítja, hogy transznacionális és interregionális szempontból jelentős súlyt képviselnek a stratégiában a volt Jugoszlávia utódállamai. A magyar hírközlő szerek hangsúlyozzák hazánk és Horvátország sokoldalú kapcsolatrendszerének erősödését. Magyarország és Horvátország hosszú történelmi kapcsolata közismert. Ez a kapcsolat tele volt meglepő fordulatokkal, hol traumatikusan ellenséges viszonyal, hol a történelmi katalizmák által diktált szoros egymásra utaltsággal. A két véglet közötti ingadozás a közműltra is jellemző.

A két ország az 1848–49-es szabadságharc tragédiája után a történelem vasmarkának szorító hatására egy újjáéledő nagyhatalom, az Osztrák–Magyar Monarchia keretei között kereste az egymásra találás, a kölcsönös érdekek közös nevezőjének lehetőségeit, útját.

A magyar sors formálásának egyik nagyon szép példája a horvát–magyar kiegyezés 1868-ban. A horvát–magyar kiegyezésről a szakirodalom aránylag keveset mond: „1868. jún. 25-én az országgyűlés elfogadta az 1868 : XXX. tc.-et a magyar–horvát kiegyezésről. Magyar- és Horvátország egy államközösséget képeznek, Horvátország élén a király által kinevezett bán áll. A törvény biztosította a horvát nyelv használatát a belső közigazgatásban. Horvátország és Szlovénia a bel-, igazság-, vallás- és közoktatásügy terén önkormányzati jogot kapott. Magyarországgal közös ügy volt az udvartartás költsége, az újoncmegajánlás, a véderő, az ezzel kapcsolatos pénzügyek stb. A magyar országgyűlésbe a horvát országgyűlés kezdetben 29, majd a katonai határőrvidék felosztása után 40 képviselőt küldött.”¹

Az osztrák–magyar kiegyezés mintájára született horvát–magyar kiegyezés a Monarchia felbomlásáig zavarmentesen biztosította a horvát–magyar kapcsolatokat, csupán 1868. jún. 26-án a Zágrábban tartott nagy tüntetés jelezte, hogy a horvát nemzettudat erős, mert a horvát nemzeti párt a kiegyezést nem tartotta kielégítőnek.²

A Monarchia formálódása lassú folyamat. Ebben egyik lényeges lépés, hogy 1878. jún. 13-án összeült a berlini kongresszus Francia-, Német-, Olasz-, Orosz-, Törökország, Anglia és a Monarchia részvételével. Ez a Monarchiát felhatalmazta Bosznia–Hercegovina

okkupálására. A megszállás fegyveres harcok, vérengzések között ment végbe. E területet a közös pénzügyminiszter és katonai igazgatás alá helyezték, tehát sem Magyarországhoz, sem Ausztriához nem csatolták.

A XIX. század második felében Európában mai szakszóval kifejezve eljutunk a globalizáció küszöbére. Ez a folyamat összetett, bonyolult, nehezen áttekinthető. Ennek ellenére a fő tendenciák kitapinthatók:

1. Az új államok születésének folyamata kétarcú. Egyrészt a Monarchia mellett közepes, később nagyhatalomnak is számító államalakulatok – Németország, Olaszország – születnek meg.

2. Az Osztrák–Magyar Monarchia megszületését és befolyásának növekedését a Balkánon változások kísérték. Szerbia és Crna Gora ugyancsak 1878-ban nyerte el teljes függetlenségét és kezdte meg a kisállami létet. 1882-ben Szerbiában, 1910-ben Crna Gorában kiáltották ki a királyságot.

3. 1912. október–1913. május az első Balkán-háború, 1913. június–augusztus a második Balkán-háború időpontja.

Az események egymásmellettsége és egymásutánisága a történelem szigorú logikáját mutatja. Európa politikai helyzetét, állapotát a nagy- és a kismacizmusok együttélése, egymásra hatása határozza meg. A pánszlávizmus, a pángermanizmus birodalomalkotó, transznacionális eszmeisége hatással van a XIX. század elején francia hatásra öntudatra ébredő kis népekre is. A kismacizmusok fő jellemzője az erős érzelmi intenzitás, a hamis történelmi távlatok, hagyományok keresése, az erős államok, nagyhatalmak gyámkodásának elfogadása. A horvát illirizmus, a dákoromán elmélet, a francia, a szerb, a szlovák nacionalizmus az orosz nagyhatalom támogatását élvezi. Egyedülálló a magyar nacionalizmus nyelvi rokonság hiányában. Itt is felfedezhető a hamis történelmi távlat keresése a hun, török származás feltételezésében. A történelmi misztifikáció mellett sajátos jellemzője a kultúrfőlény, az államalkotó képesség gondolata. A magyar nacionalizmus számára politikai támogatást jelent a Habsburg dinasztia, mely Európa egyik legrégebbi uralkodóháza. A Habsburgok minden történelmi ellenségeskedéseinket is beszámítva törvényesen ülnek a magyar királyi székben, rokonságban állnak az Árpád-házzal. Így a Monarchia keretein belül biztosított hatalmi viszonyok a nacionalizmus eszmei támaszai. A transznacionális jellegű, helyi értékű balkáni háborúk nem hoztak megoldást. A nagyhatalmi érdekek miatt kitört az első globális háború, az I. világháború. A háborút tekinthetjük a globális váló politika történet első felvonásának. A második felvonást a Párizs-környéki békek jelentik, amelynek egyik epizódja a trianoni békeszerződés kapcsolódik Közép-Kelet-Európa történetéhez a Monarchia megszűnése révén.

A ténytámadok szemléletesen mutatják a végeredményt. A Monarchia a maga 676 000 km területével és 51 milliós lakosságával számos gyenge pontja ellenére európai nagyhatalomnak számított.³

A történelmi Magyarország veszteségeit alábbi táblázatunk illusztrálja:

Terület	Terület km ² -ben	Népesség (fő)	Népsűrűség km ² -enként
Csehszlovákiához	63 004	3 567 575	56,6
Romániához	102 181	5 236 305	51,2
SHS államokhoz	21 031	1 519 013	72,2
Ausztriához	4 026	292 588	72,7
Fiume	21	49 806	2371,7
Összes elveszett terület	190 263	10 665 287	56,1
Trianoni Magyarország	92 607	7 599 246	82,1
Történelmi Magyarország	282 870	18 264 533	64,6

Forrás: ⁴

A területi változások nagymértékben, máig hatóan megváltoztatták az ország gazdasági helyzetét, szociális állapotát. Az új ország iparosodottabb lett. Amíg a lakosság 41,6%-a, addig az ipari népesség 51,2%-a, a gyári munkásának egyenesen 57%-a maradt a trianoni Magyarországon. A történeti Magyarország 4241 gyárból 2075 (48,9%), a gyáripari lőerőből több mint 50%, a gyáripar összes termelési értékéből 55,1% maradt a csökkent területen.

Feloldhatatlan ellentmondás keletkezett egyes iparágak a területcsökkenés mértékéhez képest aránytalanul nagy kapacitásának megmaradása és az elveszített nyersanyag, illetve fogyasztópiac között. A háború előtti utolsó békeév adatai szerint az ipari termelés értékének 55,9%-a maradt az új területen. Ez lényegesen meghaladta a lakosság, különösen pedig a terület csökkenésének mértékét. Az átlag mögött lényeges eltérések húzódnak meg. A sokszorosító ipar termelési értékének 89,2%-a, a gépgyártásnak 82,2%-a, ugyanakkor a faiparnak csak 22,3%-a maradt a trianoni területen. A gépgyártás egyik legfejlettebb ágának, a közlekedési eszközök gyártásának a kapacitása a történeti Magyarország, illetve részben a Monarchia igényeihez volt méretezve. A háború előtti 19 273 km-es vasúthálózatból 8364 km (42,4%) maradt meg. Ennél is nagyobb méretű a vasúti gördülőanyag mennyiségének csökkenése. A mozdonyok száma 4949-ről 2284-re (26,2%), a vasúti teherszállító 105 837-ről 18 010-re (17%) csökkent.

A feldolgozóipar nyersanyagbázisa jórészt az elcsatolt peremvidékeken található. Emiatt minden áron exportálni kellett, hogy az ország hozzájusson a szükséges nyersanyagokhoz.

A területi változások miatt teljesen elveszett évi 2,5 millió mázsa kősó, évi 65 000 mázsa kőolaj. Megszűnt az arany (évi 3500 kg), az ezüst (évi 12 000 kg), valamint a réz (10 5000 mázsa) bányászata. Lényegesen, évi 3,9 millió mázsról 1,2 millióra csökkent a vasérc-termelés. Aránylag nagyobb mértékben maradt az új határok közt a szén, a fekete-szénnek, pl. 72%-a, a barnaszénnek 72,1%-a.⁵

Ellentmondásosan érintette a területi változás a mezőgazdaságot.

A mezőgazdaság művelési ágak szerinti megoszlása Trianon előtt (I) és Trianon után (II), %

	Szántó	Kert	Rét	Szőlő	Legelő	Erdő	Nádas	Művelés alól kivont
I	45,5	1,4	9,3	1,1	11,7	25,8	0,1	5,1
II	60,4	1,0	7,2	2,3	11,1	11,5	0,3	6,2

Forrás: ⁶

Az erdőterületek csökkenése katasztrófális mértékű volt. A tölgyerdők 32,5%-a, a bükk és más lombos erdők 13,5%-a, a fenyőerdők 2,8 %-a maradt az új határon belül. Az erdők aránya a háború előtti 28,5%-ról Trianon után 11,5%-ra zuhant. Magyarország 1920 előtt faexportőr volt, a háború után viszont hosszú ideig az import legjelentősebb tétele a nyers és bárdolt fa volt.⁷

A tények egyértelműen igazolják, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásával legnagyobb kihatással járó gazdasági következménye, hogy Magyarország egyik pillanatról a másikra kikerült a világg piacra, külkereskedelemre utalt ország lett. Mai közgazdasági fogalmak szerint teljesen kiszolgáltatottja lett a globális hatásoknak. A magas külkereskedelmi ráta miatt erősen függött a világg piaci konjunktúra alakulásától. Az export zömét néhány mezőgazdasági termék tette ki, amelynek 70%-át a 20-as évek végéig négy ország piacán helyezték el. A háború előtt az ország nemzeti jövedelmének alig valamivel több mint 13%-a realizálódott a külkereskedelemben.

Az 50 milliós birodalom, a Monarchia a magyar kivitelben döntő szerepet játszó élelmiszereknek védővámokkal biztosított, stabil felvevőpiacot jelentett. Érdekes a „külkereske-

delmi” forgalom rátáit megemlíteni. A sertés kivétel 100%-a, a bor 55%-a, a liszt 90%-a, a baromfi 75%-a a Monarchia belső piacaira került. Ugyanakkor Ausztriából származott a hazánkba importált férfi-női ruha, a fehérnemű 100%-a, a gyapjúszövet és kötött áru 96%-a, a cipőtermék 85%-a.

A békeszerződést a közvélemény elsősorban az elveszett területek arányában látta és látja tragikusnak. A békeszerződés árnyalt, távlatos értékelését nyújtja **Fejtő Ferenc: A Monarchiától a globalizációig** című könyvalakban is megjelent előadásorozata. Fejtő Le Bou francia politológus értékelésével ért egyet, amely szerint be fog következni egy fordulat a nemzetközi politikában, „*amikor darabokra törnek az Osztrák–Magyar Monarchiát. Ausztriát is lehetetlen helyzetbe hozzák, mert ezzel megerősítik az osztrákságban a Németországhoz csatlakozás híveit. Magyarországot illetően pedig, ha teljesítik mindazokat az ígéretek, amelyeket a cseheknek, a szlovákoknak, a szerbeknek tettek győzelem esetére, akkor Európa közepén egy olyan országot teremtenek, amelynek politikájában a revizionizmusra való törekvés lesz az egyetlen követhető törekvés. Ez is kiváló példája annak, hogy a történelemben nagy szerepet játszanak a tévedések: ma már elismerik Franciaországban a történészek, hogy nem látták előre a versailles-i és trianoni békék következményeit, amelyek pedig előre láthatóak voltak.*”⁸

A Monarchia felbomlásának veszélyét a politikusok már a XIX. század végén megsejtették. A kisépi nacionalizmusok centripetális ereje egyre intenzívebben növekedett.⁹ A népek egymásra találásának transznacionális útja a konföderáció volt. Erre Kossuth Lajos Duna-konföderációs terve a legelső bizonyíték. Amikor a Monarchia felbomlásának veszélye látótávolságba került, újabb konföderációs tervként merült fel a trializmus néven ismert, a trónörökös Ferenc Ferdinánd által ápolt és támogatott elképzelés. Ettől a birodalom nemzetiségei idegenkedtek, mert nemzeti törekvéseik megtorpedózását látták benne. Ez volt Ferenc Ferdinánd meggyilkolásának és az I. világháború kirobbanásának egyik oka.

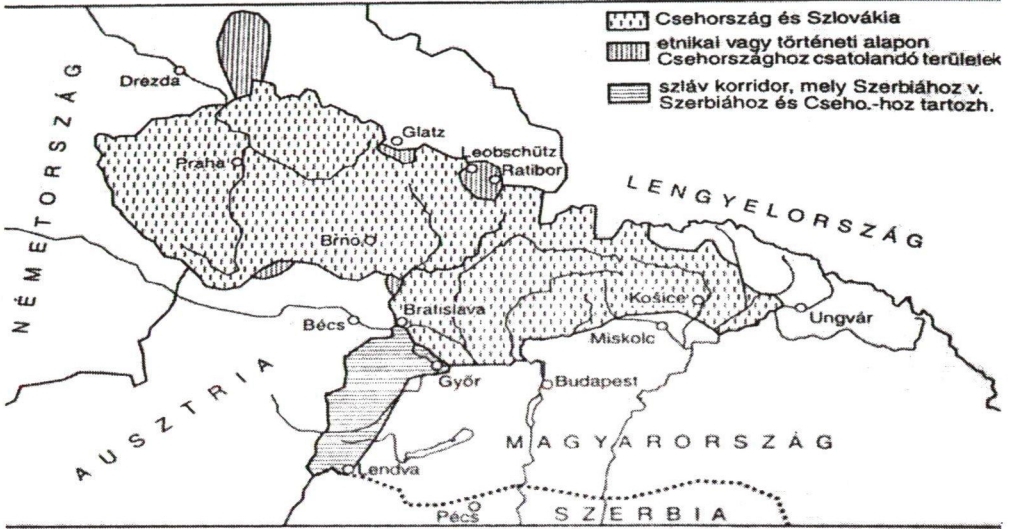
Érdekesekek azok a globális léptékű elképzelések, amelyek a pán-nacionalizmusok hatására megszülettek és a háború utáni rendezésre vonatkoztak. Amikor Németország a breszti békében óriási területeket rabolt Oroszországtól 1918-ban, teljesülni látszott Németországtól a Dnyeperig terjedő óriásbirodalom pángermán víziója.

A pánszlávizmus eszmeiségének birodalomépítő törekvéseinek megnyilatkozása a Masaryk- és Benes-féle gondolat, amelyet 1917. május 30-án deklarációjában fejt ki a két államférfi.¹⁰ E szerint a Monarchia összes tartományában élő szlávok egyesítése a cél. A német Drang nach Osten, a Hamburgot és Berlint Béccsel és Budapesttel összekötő nagy politikai elképzelésnek, amely túlnyúlik a Balkánon és Kis-Ázsián, majd tovább mutat Bagdad, a Perzsa-öböl és az Indiai-óceán felé a Masaryk-féle pánszláv államok állták volna útját.¹¹

Masaryk 1915-ös elképzelését Csehszlovákiából és az ún. szláv korridorról térkép is szemlélteti (2. térkép).

A trianoni békeszerződésben meg nem valósult,¹² de a számunkra mai politológiai szemlélettel megnevezhető, jellemezhető transznacionális globális kor volt ez. A békeszerződésben szerepet játszó nagyhatalmak az ilyen elképzelések blokkjaiból építették fel a ma ismert, kisépi sorsokat döntően meghatározó, napjainkban erősen omladozó épületet, a többfelé szakadni látszó politikai térképet.

A pánszlávizmus, a transznacionalizmus sajátos hajtásának tekinthetjük a nagy Jugoszlávia néven ismert állam megszületését. Jugoszlávia történelme sajátosan alakult. Ennek bizonyítékai az új államalakulat nevének változásai: 1918. dec. 1-jén kikiáltják a Szerb–Horvát–Szlóven Királyi Államot (1921-től királyság), 1929. okt. 3-ától az ország új Jugoszláv Királyság, 1945. nov. 29-én kiáltják ki a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságot.¹³

2. térkép. Forrás: Pándi: Köztes-Európa 1763–1993. Osiris, 372. old.

A nagyhatalmak egyetértésének hatására megszületett egy kísérletnek is tekinthető soknemzetiségű állam Európa térképén.

3. térkép. Forrás: Juhász József: Volt egyszer egy Jugoszlávia

A soknemzetiségű területből kellett egy működő képes államrezont szervezni. Ehhez a nacionalizmusnak egy új fajtájára volt szükség, amit ma jugoszlávizmusnak, a délszlávok összetartozását kifejező nemzettudatnak nevezhetünk. Ez a hibrid nacionalizmus a nagyszerb nacionalizmus és a horvát, valamint a szlovén és más kisebb délszláv népek naciona-

lizmusának ötvözete. A kisépi nacionalizmusok centrifugális ereje a nagyszerb nemzetudat volt. Már az új államalakulat első percétől kezdve éreztette hatását a kohéziót szétfeszítő centripetális erők működése.¹⁴

A II. világháború próbára tette az új államot, amelynek egységét az usztasa néven ismert horvát és a csetnik néven ismert szerb nacionalista csoportok működése fenyegette. A kis nacionalizmusok gyorsan kereszteződtek a fasizmussal, így válhattak a pángermanizmus eszközeivé. Ezt meg kellett akadályozni.

A spanyolországi polgárháború jó kísérleti terepnek bizonyult a szovjet–orosz kommunista állam számára, nemcsak katonai szempontból, hanem politikai vonatkozásban is. A proletár internacionalizmus globális szellemisége a Nyugatot elidegenítette. A fasizmus agresszivitása újabb ideológiát követelt, amelyet a vele szemben álló népek elfogadhattak, s lehetővé tette a kommunizmus térnyerését Nyugaton is. A fasizmus elleni összefogás politikai kifejezője a transznacionálisnak tekinthető népfrontgondolat, amely tetszetősen minden „haladó” erő összefogását hirdette a fasizmus ellen. Így a mérsékelt polgári oldal megnyerésére is alkalmas volt.

Jugoszláviában érzelmi síkon a jugoszlávizmus volt az a nemzeti ideológia, amellyel a tömegeket harcba lehetett hívni. Tito volt az a karizmatikus vezető, aki erre képes volt. A magát horvát nemzetiségűnek tekintő Tito a Zágráb közeli Kumrovecben született horvát–szlovén szegény paraszt családban. Az I. világháborúban a szerb–orosz fronton harcolt, majd orosz fogságba esett. A hadifogságból már kommunistaként tért haza 1920-ban, majd bevette magát az illegális pártmunkába. 1928-ban ötévi börtönrre ítélték, rövid ideig párizsi és moszkvai emigrációban élt. 1937-ben vette át a Jugoszláv Kommunista Párt vezetését, amelynek főtitkára volt.¹⁵ Az életút igazolja Tito személyes elhivatottságát, amellyel a soknemzetiségű Jugoszláviában létre tudta hozni a fasizmussal eredményesen szembe forduló ösztönei partizán hadsereget, ez 300 000 főjével lekötötte a Balkánon harcoló fasiszta erők jelentős részét.

Magyarországhoz hasonlóan szorongatták a pánnacionalizmusok Lengyelországot is. A hosszú évszázadok óta nagyhatalmak által felosztott ország 1918-ban vált függetlenné. Alexander Skrzynski lengyel külügyminiszter és miniszterelnök 1923-ban nyilatkozta: „*Lengyelország határainak alig 5%-a biztos (Románia felé), 20%-a bizonytalan (Csehszlovákia és Litvánia felé), 75%-a állandóan veszélyeztetett (a Szovjetunió és a Német Birodalom irányában).*”¹⁶

A forradalmi polgárháborúba süllyedt Szovjet-Oroszország a proletár internacionalizmus, a világforradalom lenini eszméje révén újabb globális fenyegetést jelent a világra. Ebből következik, hogy Szovjet-Oroszország ellen Lengyelország is részt vesz a 14 hatalom háborújában. A harcok lezárásaként Lengyelország keleti határait két nemzetközi szerződés is garantálta, az 1921-es rigai és az 1932-es lengyel–szovjet megneemtámadási egyezmény.¹⁷

A nyugati határok bizonytalanok maradtak. Ez vezetett a lengyel tragédiához, a II. világháború kitöréséhez. A két nagyhatalom – a szovjet és a német – pánnacionalizmus képviselői megtalálták azokat a közös pontokat, amelyek alapján felosztották a nemzeti függetlenségbe alig belekóstolt Lengyelországot.

Közép-Kelet-Európában Jugoszlávia története a legtragikusabb. Egy kis népek által alkotott közép állam sorsdrámája játszódik le néhány évtized alatt. Hasonló Csehszlovákia története is, de ott a végkifejlet nem volt tragikus, megrázó. Ahhoz, hogy a történelmi sorsdráma folyamatának törvényszerűségeit megértsük, érdemes felmérni Jugoszlávia állapotát, amely természetesen nem önmagában ad elfogadható magyarázatot a végkifejletre. Jugoszlávia megszületésének pillanatától felbomlásáig sorsát meghatározó demográfiai és szociológiai változásokon esett át. A migráció, az emigráció, az öngazgatáson alapuló

szocialista állam kiépítésének kísérlete megannyi ok, magyarázat arra, hogy a megszülető állam ne hasonlítson a kialakuló államrezonra. A számszerű tényeket érdemes analogizálni és analizálni.

A délszláv köztársaságok főbb nemzetiségi arányai (1991-ben, %-ban)*

	JSZSZK	JSZK**	V	K-Sz	K	CG	Horvátország	Bosznia- Hercegovina	Szlovénia	Macedónia
szerb	36,2	62,2	56,8	87,2	9,9	9,3	12,2	31,4		
horvát	19,7		4,9				77,9	17,3	2,7	
muzulmán	10,0	3,2		3,0		14,6		43,7		
albán ³	9,3	16,5			84	6,6				21,0
szlovén	7,5								87,6	
macedón	5,8									64,6
jugoszláv	3,0	3,2	8,4					5,5		
Crna-Gora-i	2,3	5,0				61,9				
magyar	1,6	3,3	16,9							
török										4,1

* Az utódállamok esetében csak a minimum 3%-ot kitevő nemzetiségek, ill. ilyenek hiányában a legnagyobb kisebbség feltüntetésével.

** Vajdaság, Közép-Szerbia (tartományok nélküli), Koszovó, Crna Gora – Becslés.

Forrás: Juhász József 1999. 327. old.

A tagköztársaságok és tartományok fejlettségi szintje

(az 1972. évi árakon számított egy lakosra jutó GNP aránya Jugoszlávia egészéhez {=100} viszonyítva)

	Bosznia	Crna Gora	Horvát- ország	Macedónia	Szlovénia	Szerbia	Közép- Szerbia*	Vajdaság	Koszovó
1955	80	80	120	60	160	80	80	80	40
1988	65	71	129	65	200	88	100	118	24

* Közép- (tartományok nélküli) Szerbia

Forrás: Juhász József 1999. 332. old.

Végső konklúzióként azt lehet megállapítani, hogy a fiatal állam felbomlásának belső okai közül két tényezőt kell kiemelni:

1. A kiegyensúlyozatlan nemzetiségi arányok kedvezőtlen változását.

2. A gazdasági fejlettség aránytalanságait, torzulásait és a belőlük származó szociális feszültségeket.

Fontos tényezőként kell figyelembe venni a külső hatásokat is, a Szovjetunió felbomlását és az azt követő rendszerváltozást a közép-kelet-európai régióban.

A térképek a kialakult nemzetiségi viszonyok mellett a lezajlott polgárháború és a daytoni megállapodás utáni állapotot mutatják.

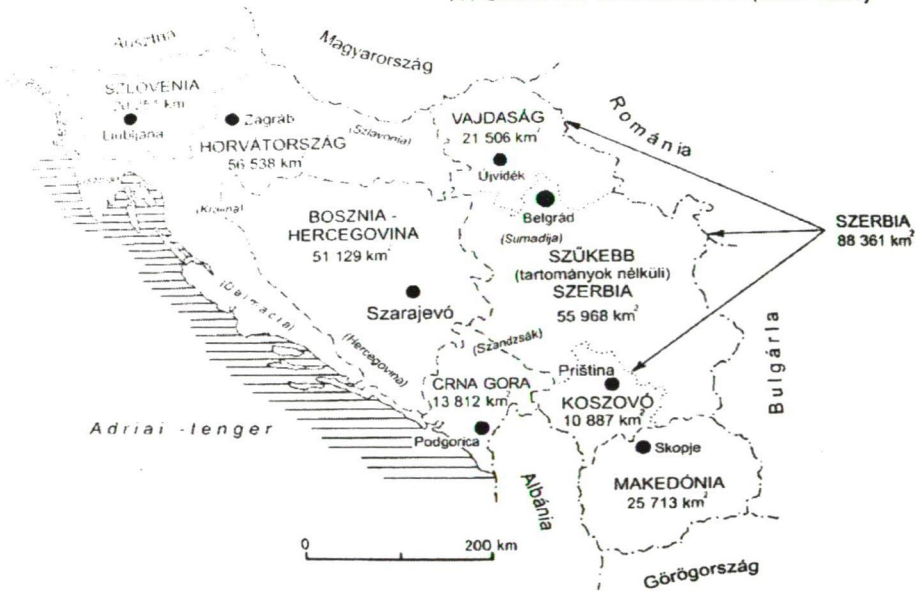
BOSZNIA DAYTON UTÁN

3. térkép. 3. Műveltség-tervezés és állam... 335. old.

4. térkép. Forrás: Juhász József 1999. 372. old.

A FÖDERATÍV JUGOSZLÁVIA (1945–1991)

Forrás: H. Buschenfeld: Jugoslawien... 11. old. és a Földrajzi atlasz (Cartographia, 1996) alapján

5. térkép. Forrás: Juhász József 1999. 374. old.

A térképek egy senkinek sehogyan sem jó átmeneti helyzetet rögzítenek. A szerb és az albán nacionalizmus szorításában vergődő Koszovó, a svájci mintára két kantonra osztott Bosznia-Hercegovina a nagyszerb és nagyhorvát nacionalizmus között épp olyan intermedier állapotot jelent, mint az első világháború előtti balkáni helyzet, amelyből kirobbant az első világháború. A nagyhatalmi garanciák ma is törékenynek tűnnek. Ez természetellenes állapot, hiszen a nagyhatalmak számára állandó beavatkozási lehetőséget kínál a cseppfolyós továbbra is megoldásra váró helyzet. A Balkán kis államai és a velük szoros kapcsolatot kiépítő szomszédos államok dilemmája így a hatalmi viszonyok függvényeként áll fenn. A legfőbb kérdés az, hogy így mit tudnak az adott országok tenni. A nagyhatalmak szándéka is az, hogy lépésre kényszerítsék a kis országok politikusait. Két alternatíva kínálkozik. Az egymást elfogadni nem tudó országok megpróbálnak csatlakozni az Európai Unióhoz, engedve a tömegvonzás törvényének, vagy megpróbálkoznak a kivárási politikájával. Az Unióba való belépést Szlovénia már megtette, mert az a gazdasági érdek, amely miatt Jugoszláviából kilépett, most az Európai Unióba kényszerítette. Be lehet-e így minden kis népet terelni a nagy európai közösségbe? A válasz magától értetődőnek látszik. A kis népek helyüket keresve a gazdasági törvényszerűségek szorításában megtalálják helyüket az európai népek családjában és idővel begyógyulnak a sok fájdalmat okozó sértett nemzeti önérzet sebei.

Magyarország külpolitikai cselekvési lehetőségei is itt jelentkeznek. Horvátország és Szerbia véres háborújában hazánk a NATO védernyője alatt a csendestárs szerepét játszotta. Horvátország számára afféle háterszágot jelentett Magyarország. Ennek hozadéka a két ország közötti jelenlegi jó viszony. Horvátország rajtunk keresztül kapcsolódhat az EU-hoz. A NATO-ba való felvételénél is mi játszottuk az egyik ajánló szerepét. A jelenlegi globális politikában az EU elsőrendű érdeke, hogy az energiaszükséglet fokozódása miatt a jelen pillanatban újra nagyhatalmi politikát folytató Oroszországgal jó kapcsolat alakuljon ki. A MOL a magyar gazdasági külkapcsolatok egyik legeredményesebb képviselőjeként Oroszországban is jelen van termelői-kutatói kapacitásával. Az osztrák olajipari vállalattal (OMV) folytatott gazdasági küzdelme már-már politikai árnyalatúvá vált. Az osztrák cég térhódítási szándéka mögött a nemzetközi sajtó az orosz GAZPROM piacszerzési törekvéseit feltételezi. Az EU-érdekek is úgy kívánták, hogy a MOL önállósága megmaradjon. Így találkozott a kismemzeti és az EU-érdek. Ezért az osztrák vállalat vezetése által nacionalistának minősített MOL propaganda az EU vezetőszerveinél meghallgatásra talált, és az OMV részvénytörvényes törekvéseit megakadályozták. A MOL és a horvát INA egymásra találása az európai globális gazdasági érdek különös kifejeződése transznacionális körülmények között.

Ha messzebbre nézünk a gazdaságpolitikai szálak USA-ba vezetnek. Fejtő Ferenc, közismert magyar történész véleménye szerint az EU globális szempontból az USA előszobájának is tekinthető. Ezért a Horvátországgal kiépített jó viszonyunk, a kis ázsiai országokkal való jó kapcsolat a magyar kormány külpolitikájának az USA által is támogatandó törekvése.

Új és meglepő politikai perspektívaként merült fel a Mediterrán Unió gondolata. A francia elnök – Sarközy – ötlete az EU egyik legfontosabb államának sajátos politikai, hatalmi törekvéseit jelzi. Franciaország ezek szerint újra nagyhatalmi politikára törekszik, fellazítva az EU kereteit? A kérdés elgondolkodtató. Ha a globális politika síkján állunk, akkor ezt a perspektívát elvethetjük. Franciaország számára a piacbővítés épp olyan érdek, mint az EU egésze számára. A Mediterrán Unió feltételezett afrikai, kis-ázsiai országai egymásra utaltak.

Franciaországnak az arab országokkal hagyományosan jó a kapcsolata. Ez vezethet a Közel-Kelettel való újszerű transznacionális kapcsolatokhoz, amely ellensúlyozhatja az

orosz nagyhatalmi törekvéseket. Ennek a viszonyrendszernek fontos összetevője az EU és Izrael kapcsolata is. Sarközy az EU soros elnökeként esőként Izraelbe utazott. Szándékai így EU érdeket szolgálnak.

Ha visszakapcsolunk a magyar külpolitika mediterrán törekvéseihez, Horvátország hosszú adriai tengerpartjával is benne szerepel. A kismemzeti politika, a transznacionális és a globális így rendeződik kemény logikai rendszerbe.

A Dél-dunántúli Régió külkapcsolati rendszerének irányai meglepően simulnak az Európai Unió külpolitikájának trendjéhez. Így jelzik a lokális és globális gondolkodás összefüggéseit. Erre az újszerű gondolkodásmódra előre fel kell készíteni szakembereket, ez a magyar felsőoktatás egyik fontos feladata.

Lábjegyzetek

- ¹ Magyar történelmi kronológia az őstörténettől 1920-ig. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981. 361. o.
- ² Uo. 361. o.
- ³ Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig. Aula Kiadó, Budapest 2003. 315. o.
- ⁴ Uo. 317. o.
- ⁵ Uo. 320–321. o.
- ⁶ Uo. 322. o.
- ⁷ Uo. 323. o.
- ⁸ *Fejtő Ferenc*: A Monarchiától a globalizációig (Pécsi és szekszárdi előadások). Alexandra Könyvkiadó, 2002. 33. o.
- ⁹ Erről bővebben lásd *Gulyás László*: Az Osztrák–Magyar Monarchia és a regionális etnikai nacionalizmus. A Pécsi Tudományegyetem Regionális politika és gazdaságtan Doktori Iskolájának Évkönyve. Pécs 2002. 168–188. old.
- ¹⁰ A Masaryk-Benes emigrációról történetéről lásd: *Gulyás László*: Egy sikeres emigráció anatómiája. Edvard Benes 1914–1918. AETAS 1996/2–3. szám 103–108. old.
- ¹¹ A Masaryk-Benes emigráció programjának kialakulásáról lásd *Gulyás László*: „ZÚZZÁTOK SZÉT AUSZTRIA-MAGYARORSZÁGOT” Avagy a Masaryk–Benes-féle csehszlovák emigráció érvrendszerének első szintézise. LIMES 2000/4. szám 35–50. old.
- ¹² A szláv korridor tárgyalását és megghiúsulását a békekonferencián lásd *Gulyás László*: Edvard Benes. Közép-Európa koncepciók és a valóság. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő-Gödöllő. 2008. 144–165. old.
- ¹³ *Juhász József*: Volt egyszer egy Jugoszlávia. Aula Könyvkiadó. 1999. 335–339. old.
- ¹⁴ *Gulyás László*: Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák–Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt. Budapest. 81–93. old.
- ¹⁵ *Juhász József*: Volt egyszer egy Jugoszlávia. Aula Könyvkiadó. 1999. 361. old.
- ¹⁶ Rubicon 2008/6. szám 52. old.
- ¹⁷ Uo.